

Швайка Д. М.,
*аспірантка кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка*

АКТУАЛЬНІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДСЬКОСТІ З СУБ'ЄКТАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

CURRENT ADMINISTRATIVE AND LEGAL FORMS OF PUBLIC ENGAGEMENT WITH SECURITY AND DEFENSE SECTOR ENTITIES IN UKRAINE

У статті здійснено комплексний аналіз адміністративно-правових форм співпраці громадянського суспільства зі структурами безпеки та оборони. Обґрунтовано актуальність теми в контексті потреби законодавчого впорядкування участі населення щодо захисту держави, що зумовлена змінами владних інституцій під впливом повномасштабної збройної агресії.

Розкрито функціональне значення таких юридичних елементів у забезпеченні прозорості, підзвітності та оперативної спроможності державних органів, відповідальних за стратегічне планування. Виокремлено й схарактеризовано основні напрями – робота в консультативно-дорадчих утвореннях, механізми громадського контролю за владними рішеннями, антикорупційний нагляд, а також моніторинг у сфері оборонних публічних закупівель, зокрема постачання зброї, амуніції, техніки, продовольства та індивідуальних засобів захисту.

Окремо проаналізовано волонтерську й благодійну активність як ключовий чинник підтримки функціонування сектору оборони. Підкреслено її роль у мобілізації людських і матеріальних ресурсів, підтримці військових формувань, організації логістики, медичному супроводі, евакуаційних операціях та інформаційно-психологічному спротиві. Волонтерські ініціативи компенсують адміністративну неефективність, доповнюють соціальну зв'язність і часто виступають ініціаторами управлінських рішень.

Звернено увагу на неповноту адміністративно-правового регулювання, колізії між режимами публічного порядку та свободою громадських ініціатив, обмежену дієвість засобів зворотної комунікації з владними структурами. Встановлено, що чинна нормативна база не містить систематизованої класифікації форм залучення громадян, не гарантує узгодженості процедур реалізації взаємодії.

Зроблено висновок про необхідність оновлення правових засад публічної участі в оборонному секторі та формування інтегрованої моделі співпраці держави з громадянським суспільством у період воєнного стану. Це передбачає конкретизацію юридичного інструментарію і практичних форматів співпраці, які залишаються дієвими в умовах зовнішнього тиску та обмежених національних ресурсів.

Ключові слова: *військові формування; волонтерська діяльність; громадський контроль; громадянське суспільство; комунікація з населенням; національна безпека; оборонні закупівлі; органи публічної влади; правоохоронні структури; протидія корупції.*

The article presents a comprehensive analysis of the administrative and legal forms of cooperation between civil society and the security and defense structures. The relevance of the topic is substantiated in the context of the need to legally regulate public participation in state protection, which arises from the transformation of government institutions under the impact of full-scale armed aggression.

The functional significance of these legal instruments is revealed in ensuring transparency, accountability, and operational capacity of state bodies responsible for strategic planning. The main directions are identified and characterized: participation in advisory and consultative entities, mechanisms of public oversight over authoritative decisions, anti-corruption supervision, and monitoring in the field of defense-related public procurement.

Special attention is given to volunteer and charitable activity as a key factor in maintaining the operational capacity of the defense sector. Its role is emphasized in mobilizing human and material resources, supporting military units, organizing logistics, providing medical assistance, conducting evacuation missions, and contributing to information and psychological resistance. Volunteer initiatives compensate for administrative inefficiency, strengthen social cohesion, and often act as initiators of managerial decisions.

Attention is drawn to the incomplete administrative and legal regulation, conflicts between public order regimes and civil initiatives, and the limited effectiveness of feedback mechanisms with public authorities. It is established that the current legal framework lacks a systematic classification of public engagement forms and fails to ensure procedural coherence in state–society cooperation.

The conclusion highlights the necessity of renewing the legal foundations of public participation in the defense domain and developing an integrated model of state–civil society cooperation under martial law. This requires the specification of legal tools and practical cooperation formats that remain effective under external pressure and limited national resources.

Key words: *anti-corruption supervision; armed forces; civil society; communication with the population; defense procurement; law enforcement agencies; national security; public authorities; public oversight; volunteer activity.*

Постановка проблеми. Громадянське суспільство відіграє важливу роль у розвитку держави, зокрема у сфері безпеки й оборони. В умовах збройної агресії актуалізувалась потреба у впорядкуванні адміністративно-правових форм взаємодії з безпековими органами. Передусім йдеться про напрями, що мають прикладне значення для функціонування країни у воєнний період. До них належать громадський контроль за діяльністю суб'єктів сектору безпеки, аудит закупівель, антикорупційні механізми, а також волонтерська участь, що забезпечує ресурсну й логістичну підтримку оборонних структур. Попри значну практичну вагу, чинні нормативні та наукові підходи залишаються розпорошеними. Відсутність узагальненої системи форм співпраці гальмує дієве залучення громадськості до безпекових процесів, що зумовлює потребу в аналітичному перегляді відповідної правової конструкції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема адміністративно-правового гарантування функціонування сектору безпеки та оборони України, зокрема питання структури, компетенції та публічно-правового статусу його суб'єктів, активно розробляється в межах сучасної юридичної науки. Окрему увагу приділено ключовим формам реалізації публічно-владних повноважень, інституційній взаємодії та правовим моделям співпраці з громадянським суспільством. У цьому контексті показовими є напрацювання С. Гордієнка, М. Глуха, В. Омельчука, Г. Ситника, К. Ізбаша, Д. Рудницького, А. Савкова, В. Смолянюка, М. Стрюка, К. Возняковської, О. Дзьобань, С. Домбровської, А. Рубана, В. Шведа; нові дисертаційні дослідження В. Безеги, І. Дороніна, В. Копанчука, Ю. Мех, В. Пашинського.

Метою дослідження є детальний аналіз і систематизація ключових адміністратив-

но-правових форм взаємодії громадянського суспільства з органами безпеки й оборони, зосереджуючись на механізмах громадського контролю, антикорупційних практиках, прозорості публічних закупівель та волонтерській участі.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняна загальна теорія права категорію «форми» розкриває у вигляді зовнішнього способу вираження дії, що мають нормативне значення. Виконує функцію впорядкування змісту організації зв'язку через чітку, структуровану оболонку, яка мінімізує ризики довільного трактування і викривлення юридичних наслідків [1, с. 114]. З огляду на вказане, адміністративно-правові форми взаємодії громадянського суспільства з органами безпеки та оборони – закріплені законодавством способи зовнішнього вираження дій органів публічної влади, які визначають структуру залучення недержавних інституцій до процесів створення і впорядкування елементів національної безпеки й обороноздатності країни.

Нині передусім ключовим залишається порядок громадського контролю, що становить підґрунтя демократичного цивільного нагляду за діяльністю силових органів і відповідних інституцій. У цьому сенсі пріоритетними є заходи з протидії корупції, незалежний аудит використання бюджетних коштів, підтримання відкритості проведення публічних закупівель, покращення векторів прийняття адміністративних актів і здійснення розпорядчих дій.

Сутність адміністративно-правового механізму контролю за діяльністю органів публічної влади полягає в сукупності правових засобів, спрямованих на налагодження стабільного соціального середовища, необхідного для реалізації конституційного права громадян в управлінні державними й суспільними

справами. У цьому контексті, погоджуємося, що вирізняють дві ключові частини означеної правової системи. Перша охоплює різнопланову участь представників суспільства у співпраці з органами державної влади та місцевого самоврядування з метою оцінки ефективності діяльності, дотримання визначених напрямів державної політики, а також виявлення корупційних та інших протиправних проявів з боку владних структур. Друга стосується юридичних аспектів контролю за тим, як суб'єкти владних повноважень застосовують компетенцію з упровадження і застосування правил, орієнтованих на захист правового статусу людини [2, с. 181-182].

Громадський нагляд у сфері національної безпеки та оборони, відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», слугує важливим елементом демократичного врядування і виявом активної соціальної позиції з питань діяльності державних інститутів у критично важливих напрямках. Зміст полягає у реальному залученні окремих громадян до системних заходів моніторингу, оцінювання та реагування на дії суб'єктів силового сектору, що в умовах воєнної загрози, набуває особливої ваги у значенні шляхів створення підзвітності та запобігання непрозорим практикам.

У межах чинного правового режиму роль громадськості в контролі за правоохоронними та воєнними утвореннями здійснюється через декілька взаємопов'язаних каналів: структурований (громадські об'єднання, консультативні релізи), представницький (залучення через депутатський корпус місцевих рад) та індивідуальний (звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, інших органів влади). Законодавчо встановлено, що обмеження таких схем включення можливе лише у випадках, передбачених у зв'язку з доцільністю захисту державної таємниці [3].

Представники медіа, журналісти відіграють роль незалежного ретранслятора публічної інформації, який дає змогу суспільству відстежувати ключові безпекові тренди. Регулярне оприлюднення звітів про діяльність інституцій сектору безпеки, зокрема у вигляді так званих «Білих книг», сприяє підвищенню транспарентності, розвитку обґрунтованих очікувань

людей та зменшенню рівня недовіри до безпеково-оборонних стратегій.

У Законі України «Про Національну поліцію» положення цілого Розділу VIII присвячені засадам громадського контролю. У сукупності встановлюють систему гарантій для врівноваження публічної влади, надання сервісних послуг та охорони прав громадян [4]. Головним елементом визнано дотримання відкритості правоохоронних органів. Керівники поліцейських підрозділів зобов'язані звітувати перед громадськістю про результати діяльності, пояснювати показники статистики, тенденції криміногенної ситуації, заходи зі стабілізації та рівень досягнення визначених пріоритетів. Оприлюднення результатів роботи дозволяє населенню здійснювати оцінку та виявляти ділянки, що потребують додаткової уваги.

У регламентації контрольних функцій громадськості щодо діяльності НАБУ та ДБР законодавець обрав окремий вузький підхід. Зокрема зосередився на створенні спеціалізованих консультативно-дорадчих установ – рад громадського контролю. Законами України «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Державне бюро розслідувань» та відповідними профільними підзаконними актами визначають завдання, структуру, склад і процедури створення цих органів [5; 6].

Спільні антикорупційні дії державних органів і громадянського суспільства є провідним елементом демократичного контролю у сфері публічного управління. Попри тривалі реформи та зовнішню підтримку, рівень сприйняття таких зловживань залишається стабільно високим. Про означене свідчать незаангажовані міжнародні рейтинги та соціологічні опитування.

В Україні діє загальний антикорупційний механізм, побудований на тісному взаємозв'язку трьох основних компонентів: спеціалізованих органів, уповноважених правоохоронних структур й окремих утворень громадянського суспільства. До провідних інституцій належать НАБУ, НАЗК і Вищий антикорупційний суд [7]. Правоохоронні органи загальної компетенції, зокрема поліція, прокуратура, СБУ, спільно працюють з антикорупційними інстанціями в межах єдиного оперативного простору.

У цілому законодавство України передбачає комплексну систему інструментарію представлення громадськості з запобігання корупції. Структурними компонентами є: повідомлення про факти корупційних, пов'язаних порушень; участь у громадських експертизах; подання пропозицій з удосконалення антикорупційного регулювання; організація просвітницьких ініціатив; здійснення контролю за дотриманням антикорупційних норм. Однією з інституційних виразів співпраці є Громадська рада при НАЗК. Сьогодні провідну роль відіграють такі представники громадянського суспільства, як Правозахисна організація «Права людини», Центр політико-правових реформ, Transparency International Ukraine, Центр політичних студій та аналітики «Ейдос», Центр протидії корупції, Група «Антикорупційна реформа» Реанімаційного пакета реформ.

Наведені недержавні суб'єкти є вирішальними ланками у сфері запобігання та протидії корупції, що працюють над впровадженням європейського врядування. Організації концентрують зусилля на аналітичному та експертному супроводі діяльності антикорупційної інфраструктури, зміцненні спроможності превентивного державного контролю, а також на моніторингу продуктивності діяльності. Окремий напрям охоплює розвиток громадського контролю у сфері публічних закупівель. Значна увага приділяється розробці механізмів конфіскації активів, пов'язаних із російською агресією, та використанню на відбудову інфраструктури.

Одним із базових напрямів створення необхідного фону діяльності органів публічної влади в секторі безпеки та оборони є нормативне закріплення засад відкритості адміністрування публічних фінансів. Вимоги щодо такої прозорості визначено в Бюджетному кодексі України, Законах України «Про відкритість використання публічних коштів», «Про публічні закупівлі», «Про оборонні закупівлі» та ін.

Норми фінансового права передбачають належне інформування громадськості на всіх етапах управління державними ресурсами – від планування до оцінки результатів, зокрема в частині витрат на безпековий і оборонний напрями [8]. Зміст публічних активів охоплює загальні кошториси й матеріальні цінності спе-

ціальних фондів, бюджетних установ, підприємств оборонної промисловості. Громадський контроль посилює сприйняття розпорядчих рішень та допомагає зростанню контрольованості влади.

Інформація про розподіл фінансів надається розпорядниками та одержувачами бюджетних призначень, прикладом, МО України, Генеральним штабом ЗСУ, МВС України. Звітність публікується на Єдиному вебпорталі використання публічних коштів. Подані дані мають бути перевіреними, повними відповідати фактичному стану справ; за точність персонально відповідають керівники установ [9]. Всі розміщені відомості підлягають регулярному оновленню й зберігаються у вільному доступі.

Суттєвим чинником підвищення відкритості стала електронна площа публічних закупівель Prozorro, що охоплює постачання товарів, виконання робіт і надання послуг для потреб силових структур. Система ґрунтується на конкурентних процедурах, відповідає європейським стандартам і дозволяє здійснювати контроль, запобігати незаконним, кулуарним домовленостям.

Закон України «Про публічні закупівлі» надає правові гарантії необмеженого доступу та справедливості закупівельних заходів, не дозволяє використання в приватних інтересах, сприяє запобіганню корупції. Важливу роль відіграє незалежний громадський аналіз, який базується на вільному отриманні даних, оприлюдненні результатів і наданні можливості повідомляти про виявлені порушення [10]. До цього активно залучені журналісти, представники неурядових організацій, активісти. Включення медіа істотно знижує ризики фіктивних придбань у сфері безпеки й оборони.

Чинне законодавство виключає можливість безпосереднього втручання громадськості в перебіг процедур постачання, що підтримує сталість і передбачуваність встановленого регламенту. Особливої актуальності набуває з урахуванням вимог Постанови Кабінету Міністрів України від 11.11.2022 № 1275 щодо специфіки здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану.

Волонтерська діяльність нині є одним із ключових чинників зміцнення стійкості та підвищення продуктивності сектору безпеки

й оборони. За даними офіційної статистики та аналітичних звітів, кількість зареєстрованих волонтерів перевищила 10 тис. осіб. Протягом лише одного року на підтримку армії та силових структур було залучено майже 40 млрд гривень [11]. Отже, значна робота в оборонній підтримці стала небувалою формою самоорганізації суспільства за загрози державному суверенітету.

Аналізована сфера державно-приватного партнерства базується на цілісній адміністративно-правовій архітектурі регулювання, що охоплює основне законодавство і спеціальні підзаконні акти. Головним нормативним документом є Закон України «Про волонтерську діяльність», який встановлює базові поняття, визначає права та обов'язки волонтерів, а також основні напрями роботи. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» додатково врегульовує питання обліку благодійних внесків і порядку надання допомоги [12]. Норми Законів України «Про Збройні Сили України» та «Про національну безпеку України» визначають завдання і функції оборонного сектору, за яких відбувається добровільна суспільна підтримка.

З-поміж підзаконних актів особливо важливою є Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2015 № 451, що затверджує Порядок здійснення публічного збору благодійних пожертв для забезпечення боєздатності та функціонування ЗСУ. Окрему увагу варто приділити Постанові Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 № 556, яка детально розкриває механізми надання волонтерської допомоги та встановлює вимоги до оформлення і зрозумілості операцій.

Доречно відзначити, що волонтерські організації спроможні укладати офіційні договори про співпрацю з правоохоронними органами – поліцією, СБУ, іншими силовими структурами. Подібна взаємодія закріплюється чинними законами («Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України») та внутрішніми відомчими актами, методичними рекомендаціями й інструкціями. Договірна база визначає конкретні обсяги співпраці, права та обов'язки сторін, а також відповідальність за порушення істотних умов угод.

В Україні діють кілька потужних волонтерських організацій, які з початку війни стали

системними гравцями у сфері підтримки галузі національного захисту. Насамперед Благодійний фонд «Повернись живим», що спеціалізується на постачанні технічних засобів, оптики, обладнання для зв'язку та розвідки, організації навчальних програм для військових. Благодійний фонд Сергія Притули є одним із найбільших донаторів провідного озброєння, транспорту й медичної підтримки для армії, опікується організацією зборів на стратегічні закупівлі.

Висока соціальна значущість громадської допомоги передбачає суворий контроль з боку як державних органів, так і самого населення. Зареєстровані у відповідних державних реєстрах, мають подавати податкову декларацію про майновий стан і доходи, відображати суми, залучені для підтримки оборони. Для благодійних організацій обов'язковою є публікація звітів про діяльність, збереження всіх первинних документів, зокрема банківських виписок, актів прийняття-передання, рахунків та інвойсів. Крім того, підлягають моніторингу з боку фіскальних органів, Національної соціальної сервісної служби України, окремі аналітичні інституції здійснюють незалежний аудит діяльності фондів.

Роль публічної адміністрації не обмежується регуляторною функцією. Підтримка волонтерського середовища включає надання правової допомоги, організацію навчальних програм, консультацій, сприяння у логістиці та публічне вшанування результатів. Заходи посилюють соціальний зв'язок з добровольчим рухом і підвищують організаційну спроможність.

Висновки. Організована спільна робота населення з державними органами сфери національної безпеки та оборону має багатоаспектний характер. Реалізується через систему адміністративно-правових форм, які класифікуємо за кількома критеріями. Першим із вказаних є функціональна спрямованість. У цьому вимірі вирізняються консультативно-дорадчі формати. Окреслюють залучення до напрацювання рішень шляхом приєднання до складу громадських рад, експертних груп, дорадчих комітетів. Другий критерій стосується рівня інституціоналізації. До них належать постійні фахові платформи, робочі групи при органах державного управління. Ініціативні інстру-

менти впроваджуються у відповідь на запити суспільства, відзначаються мобільністю і спроможністю реагувати на безпекові виклики.

Третім критерієм виступає суб'єктний склад. Індивідуальні варіанти передбачають персональну ініціативу громадян через подання звернень, запитів, публічні слухання. Колективні практики реалізуються об'єднаннями, громадськими організаціями, асоціаціями, ініціативними групами. Четвертий вираз ґрунтується на критерії розмежуванні участі громадськості за етапами організаторського впливу. На початковій стадії залучення реалізується через підготовку програмних документів, державних доктрин і планів розвитку. Етап впровадження рішень охоплює здійснення громад-

ського моніторингу, співпраця у впровадженні проєктів, підтримку ініціатив, спрямованих на зміцнення потенціалу національного захисту. Контрольна площа включає оцінку дієвості публічного адміністрування, аналіз залучення ресурсів, нагляд і контроль за дотриманням етичних норм, засад доброчесності й прав людини.

Застосування наведеної класифікації дає змогу системно охопити спектр адміністративно-правових форм участі інститутів громадянського суспільства в діяльності сектору безпеки та оборони України. Водночас в умовах воєнного стану розкриті напрями цієї співпраці набувають особливої ваги та потребують подальшого наукового розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Теорія держави і права : підруч. / кер. авт. кол. Ю.А. Ведерніков. 3-є вид. перероб. і доп. Дніпро : ДДУВС, 2016 ; Ліра ЛТД. 480 с.
2. Ніронка Ю.М. Адміністративно-правове забезпечення громадського контролю за діяльністю органів публічної влади : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07 / НДІ публічного права. Київ, 2021. 216 с.
3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://salo.li/8401ABC> (дата звернення: 25.07.2025).
4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://surl.li/sgboxe> (дата звернення: 25.07.2025).
5. Державне бюро розслідувань : Офіційний вебсайт. URL: <https://dbr.gov.ua/rada-gromadskogo-kontrolyu> (дата звернення: 25.07.2025).
6. Національне антикорупційне бюро України : Офіційний вебсайт. <https://nabu.gov.ua> (дата звернення: 25.07.2025).
7. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://surl.li/shfeyu> (дата звернення: 25.07.2025).
8. Про оборонні закупівлі : Закон України від 17.07.2020 № 808-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text> (дата звернення: 25.07.2025).
9. Про відкритість використання публічних коштів : Закон України від 11.02.2015 № 183-VIII. URL: <https://surl.li/ggicgg> (дата звернення: 25.07.2025).
10. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 25.07.2025).
11. Українська Волонтерська Служба : Вебсайт. URL: <https://volunteer.country> (дата звернення: 25.07.2025).
12. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI. URL: <https://surli.cc/unupzk> (дата звернення: 25.07.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.08.2025

Дата публікації: 26.09.2025